

VÁRAD HEGYEI ALATT

Szilágyi Aladár: *Váradhegyalja – egy világ a város körül*

■ A váradiság életérzés. Tetszik vagy nem, kimondjuk vagy nem, irigyeink fintorognak-e tőle vagy nem – ha fintorognak, nyilván irigyek – , akkor is így van! Itt másképp kel fel és megy le a Nap, egy nagyváradi büszkesége mindig szembetűnő. Valószínűleg azon egyszerű oknál fogva, mert őszinte. Meg azért is, mert Várad a világ közepe. Tényleg.

Ennek a különleges városnak egy titokzatos részét mutatja be kötetében Szilágyi Aladár, a mi Alink, az én Ali bácsim. A *Váradhegyalja – egy világ a város körül* című riportkötetet szőlődombi kirándulások ihlették, hajnali séták buzdították arra az író, hogy ezt a világot bemutassa. Hegyalja egy kicsit merész elnevezés, hiszen a Várad környéki magaslatok inkább dombok, mint hegyek, de összességében olyan fennkölt világot teremtenek „fölénk”, amelynek kijár a hegyi titulus. Ezek a tájak változatosak és külön-külön zárt világot alkotnak, Podgóriától Biharpüspökiig, a Dorongostól a Mézesmálíg.

Én püspöki lány vagyok. Kakasszóra ébredek, és ha három buszmegállónyit utazom, akkor már azt mondom, hogy „bemegek a városba,” annak ellenére, hogy Biharpüspöki is a város része. Ami nem mindig áldásos, ez kiderül a könyvből is. A város körüli, sajátos mikroklímával rendelkező kistájak lakói szinte mind azt mondják, hogy semmi előnye nincs annak, hogy a városhoz csatolták földjeiket, otthonaikat. Az adók városiak, a körülmények, a szolgáltatások viszont falusiak. Például ha a határ másik oldalán felhők gyülekeznek, vihar készülődik, akkor Püspökiben máris kirepül egy biztosíték. Nemcsak az áramszolgáltatás akadozik ám, hanem a tömegközlekedés is. Hét-köznap hajnaltól este tizenegyig lehet munkába menni, onnan hazajönni, akár húszpercenként is! De ahogy eljön a hétvége, az embernek két lehetősége van: vagy olyan szórakozást választ, ami este kilencig véget ér, vagy taxiba ül, mert

busz később már nincs. Ezek az anomáliák azonban semmit nem vesznek el az említett városrészek varázsából.

Úgy tűnik, e riportkötet esetében is érvényes az általános megállapítás, miszerint ami a legközelebb van hozzánk, az a legkevésbé érdekes számunkra. Mindennap ott vagyunk, ez így természetes, még akkor is, ha kiszúrja a szemünket valami más, valami érdekes vagy egyedi. Szilágyi Aladár, a „szárguló riporter” e könyvének bemutatóján elmondta, hogy őt bizony mindig foglalkoztatja valami, mindig valamilyen utazáson tőri a fejét. Írt már az olvasóknak máramarosi, partiumi, bánási, olténiai és dobrudzsai települések apró nemzetiségi szórványainak életéről, megmaradásuk titkait tárta fel, sőt Belgiumról is kaptunk már kötetet tőle. Hegyalja, ami a legközelebb van, eddig bizony kimaradt. Most sem kötet készült eleinte, hanem „csak” egy riport. A 800 éves Váradhegyalja azonban ennél jóval többet rejt magában, és az író ezt rögtön meg is érezte.

Korábban nem gondolkodtam külön a Váradot körülvevő dímbes-dombos részekről, de mivel én sem a klasszikus értelemben vett városban élek, azért mindig éreztem ennek az előnyeit, hátrányait. Podgóriát például szinte egyáltalán nem ismertem, nem sokat jártam arra egészen addig, míg jó pár évvel ezelőtt egy nyáron át újságkihordásból kerestem meg a zsebpénzem. Olyan utcák és városrészek szerepeltek a bejárando terület listáján, amelyekről addig alig hallottam. Tudtam, hogy ott fent, a megyei kórház után van ám élet, csak még nem láttam. Olyan, mint Columbo felesége. Van, csak senki sem látja. A riportkötet ezt tette láthatóvá számunkra. Az elmesélt történetek által életre keltek az utcák, az ösvények, a szépen rendezett porták. A csak néhány éve épített luxusvillák közt keresni kell a régi világot, de az újjazdagok között bizony jócskán vannak tősgyökeres családok is.

Az Omlás-hegy alatt, Fugyi falu szomszédságában egy pálos rendi szerzetes keresett magának remetelakot, majd a menedék néhány év elteltével klastrommá nőtte ki magát, egészen 1566-ig található emlékek erről az időszakról. A pálosok egyébként már a 13. században megtelepedtek ezen a környéken. S nem csak az Omlás-hegy alatt, hanem az Árpád-kori településen, Biharpüspökiben is, csendes tisztességben éltek, mezőgazdasággal – és a feljegyzések szerint – szőlőtermesztéssel és borászattal foglalkoztak, valamint minden gyógynövényt ismertek és használtak, melyek fellelhetőek voltak akkoriban a térségben, sőt tanították is az ott élőket tudományukra.

Szinte minden püspöki embernek volt gyümölcsöse, pincéje, esetenként kettő is. Itt olyannyira érték volt a pince, hogy ha egy családban három gyermek született, akkor az egyik örökölte a házat, a másik a földet, a harmadik pedig a pincét. Erről árulkodnak a gyönyörű püspöki pincesorok – melyek már az 1800-as években felépültek, a legnagyobb pincékben pedig akár egy szekér is megfordulhatott –, ahol gyermekkorom jelentős részét töltöttem. Akkor még nem tudtam, hogy a pincék, a nyári melegben oly kellemes hűvösségen kívül történeteket is nyújtanak. Pápai Károly püspöki gazda elmondja, hogy régen bizony összefogott a család, együtt dolgoztak, megvolt az összefogás, így a gyarapodás hamar ment. A kollektivizálás azonban itt is sok mindenen változtatott, az állami gazdaság mindent elvett és felszántott, a hagyományos szőlőket felszámolták, olyan helyzetek alakultak ki, hogy volt olyan keményen dolgozó gazda, aki ezekben az időkben a saját földjét bérelte, és éjjel-nappal művelte a termésért. Később, amikor visszaadták a területeket, nagy zűrzavar kerekedett, sok föld tönkrement. A szüretetek ebben a térségben híresek voltak, egyszerűen volt munka és szórakozás, később a fiatalok szüreti bálokban táncolhattak, lovagolhattak s énekelhettek torkuk szakadtából – jelen sorok írója bizony több ilyenben is részt vett!

Hegyaljáról a Schneider Antal-Németh Katalin pedagógus házaspár mesél a könyvben. A hatvanas-hetvenes években buszok még nem jártak arra, nem volt út, és nem volt áram sem. Az iskolák tele voltak elmagyarosodott román családok gyermekeivel, egyetlen román família la-

kott ott csupán, de az ő gyermekük is a magyar iskolába járt – orvos lett belőle később. Amikor a pedagógus pár később Nagyváradra költözött, naponta tizenkét kilométert kellett megenniük. Akkoriban a hegyi emberek nem tudtak megélni a földből, mivel a tervgazdálkodás szerint, ha valakinek ötven árja volt, arra kötelezték, hogy öt ár búzát, öt ár kukoricát vessen, akár alkalmas volt rá a föld, akár nem. Később jött a fellendülés, az epertermesztéssel, igazi „eperbárókká” lettek a földtulajdonosok. A szőlőművelés már korábban lehanyaglott, a szőlőből már nem, de a gyümölcsből meg lehetett élni.

A podgóriai családok is gyümölcs-termesztéssel és virággal foglalkoztak, mondja el Szilágyi Aladárnak a Rozik család. Az emberek akkoriban nem haragsoltak, a Körös-partot például felosztották egymás között a gazdák, mindenkinek jutott a halakban bővelkedő folyóból egy „szelet”. A lakosok összefogtak, templomot építettek, amikor kellett, tataroztak, most épül a parókia is. A kultúrház azonban sajnos tönkrement, a négyosztályos iskolát is felszámolták, rendes út sincs: csak az ortodox román közösség kérésére emelt görögkeleti templomig jutott az aszfaltból.

A Dózsa György út és a Törkőmérő kanyargásában (ahol a fent említett nyári újsághordás megesett), a száldobágyi tóhoz vezető letétőt elhagyva a kötet írója először téved el az általa igencsak ismert helyeken. Ennek oka, hogy a gerinc határt képez Nagyvárad és Hegyközszáldobágy között, itt hol a városi számozás, hol a községi számozás szerint kanyarog a Dózsa György utca, a telekkönyvek között is iszonyú a káosz, ki ide, ki oda tartozik. Az itt lakók elmondják, régen minden talpalatnyi föld be volt telepítve, bő termést adott, mostanában azonban nagyon kevesen gazdálkodnak, lassan kihálnak a földművelő családok, hiszen a fiatalok máshol keresik a boldogulást. A Törkőmérő földútjain indult el például a Rácz család idősebbik fia is, akiből diplomata lett, haláláig Magyarország ENSZ-nagykövete volt. Azonban nemcsak elmenni lehet innen, hanem bizony jönni is: a kissötétági felvégen például él egy „bolond” olasz. A nyugalomba vonult művészettörténész itt talál otthonra, élete párját is itt ismer-te meg.

Mindannyian tudjuk, hogy Várad a térség szíve, ám arra Ali bácsi hívja fel